

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

УДК 355.23:37.035.7

Сергій Степанов, заступник начальника факультету охорони та захисту державного кордону з навчальної та методичної роботи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

У статті висвітлено основні методичні рекомендації щодо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації. Йдеться про важливість врахування положень теорії вчених про єдність зовнішньої і внутрішньої діяльності та формування дії на основі інтеріоризації; оптимізації змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки з метою повного відображення в них питань щодо здійснення ідентифікації; дотримання логіки побудови навчального матеріалу, яка має відповідати завданню формування ідентифікаційних умінь. Автор звертає увагу на важливість використання проблемного та алгоритмічного методів, різних видів завдань з урахуванням тактики дій порушників кордону; опрацювання з курсантами питань щодо особливостей запам'ятовування, а також широкого застосування різних засобів навчання, насамперед інформаційно-комунікаційних.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, ідентифікація, уміння, методичні рекомендації, прикордонний контроль, професійна діяльність, охорона кордону.

Літ. 5.

Сергей Степанов, заместитель начальника факультета охраны и защиты государственной границы по учебной и методической работе Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ПОГРАНИЧНИКОВ СПЕЦИАЛЬНЫХ УМЕНИЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ

В статье отражены основные методические рекомендации по формированию у будущих офицеров-пограничников специальных умений идентификации. Речь идет о важности учета положений научной теории о единстве внешней и внутренней деятельности и формирования действия на основе интериоризации; оптимизации содержания учебных дисциплин цикла профессиональной и практической подготовки в целях полного отражения в них вопросов осуществления идентификации; соблюдение логики построения учебного материала, которая должна соответствовать задаче формирования идентификационных умений. Автор обращает внимание на важность использования проблемного и алгоритмического методов, различных видов задач с учетом тактики действий нарушителей границы; обработки с курсантами вопросов об особенностях запоминания, а также широкого применения различных средств обучения, прежде всего информационно-коммуникационных.

Ключевые слова: офицер-пограничник, идентификация, умения, методические рекомендации, пограничный контроль, профессиональная деятельность, охрана границы.

Serhiy Stepanov, Deputy Head of the Faculty of Protection and Security of State Border on the Educational and Methodological Work National Bohdan Khmelnytskyi Academy of State Border Guard Service of Ukraine

THE METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS OF THE FORMATION OF SPECIAL IDENTIFICATIONS OF FUTURE OFFICERS OF BORDERS

The article points out that the relevance of the formation of future border officers identifies the special skills due to several reasons. Among them – the need of border control as part of the state border in the overall system of guaranteeing the national security. In addition, in recent years the number of organized criminal groups significantly increased, including the international dealing transferring the state border illegal migrants, weapons and drugs smuggling. This greatly complicates the work of inspectors of Border Service.

The author notes that the problem of formation of future officers-border the special skills of identification was the subject of a separate study. Today the military teachers study the issue of forming of special skills of identification in the context of formation of professional competence of officers, training to work at checkpoints and use the technical means of border control, the formation of necessary personal qualities and abilities.

The article presents the results of the research, the basic guidelines of the formation of future officers of border guards the special skills of identification. The author concludes that for the efficient formation of future

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

border officers should identify the specific skills during the educational process in order to ensure the consideration of a scientific theory of the unity of external and internal activities. The important conditions also includes teaching the skills-based internalization and the optimization of the content of cycle disciplines of professional and practical training in order to fully reflect them into the issues related to identification. The author of the article proves that, through compliance with the logic of the learning material, which must meet the problem of identity of formation skills of students, the process becomes more efficient. The author draws the attention to the importance of the problem and algorithmic methods of teaching, using the professional training of various kinds of practical and analytical and search tasks based on the tactics border violators. The identification of features training of memory considered being important for the efficient formation of future border officers-owned special skills. The author highlights the importance of widespread using of information and communication training aids.

Keywords: *the officer-guard, the identification, skills, guidance, the border control, the professional activities, the protection of the border.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Здійснення прикордонного контролю є складовою частиною охорони державного кордону у загальній системі гарантування національної безпеки. З 2014 р. зросли загрози прикордонній безпеці України. У Концепції Державної цільової правоохоронної програми “Облаштування та реконструкція державного кордону” на період до 2020 року зазначено, що збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася з тимчасової окупації невід’ємної частини України – Автономної Республіки Крим та м. Севастополя і продовжується на Сході України, інші загрози територіальній цілісності України, її незалежності та існуванню, небезпека сепаратизму, міжнародний тероризм, активізація контрабанди зброї та засобів терору, наркобізнесу, нелегальної міграції зумовлюють необхідність удосконалення системи захисту державного кордону [3]. Йдеться про необхідність новітнього технічного оснащення пунктів пропуску та підвищення ефективності роботи прикордонників щодо ідентифікації осіб та транспортних засобів, які перетинають державний кордон у пунктах пропуску.

Результати аналізу процесу перевірки документів осіб, які перетинають державний кордон, засвідчують, що з 2001 до 2013 року кількість пропускних операцій на державному кордоні зросло в 1,91 разів. Якщо у 2001 р. було припинено 2,65 тис. правопорушень на державному кордоні, то у 2013 р. – 45,86 тис. [1, 17]. За останні роки також значно зросла кількість організованих злочинних груп, в тому числі міжнародних, які займаються переправленням через державний кордон нелегальних мігрантів, зброї, наркотиків, контрабанди, що значно ускладнило роботу інспекторів прикордонної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. На сьогодні військові педагоги вивчають питання формування спеціальних умінь ідентифікації у майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті

загальної проблеми формування їх професійної компетентності та підготовки до професійної діяльності (С. Білявець, Л. Балагур, Р. Мішенюк, О. Торічний), підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи у пунктах пропуску та використання технічних засобів прикордонного контролю (О. Войцехівський, О. Кирилюк, Ю. Кузь, В. Щербань), формування необхідних особистісних якостей та здатностей, зокрема професійної спостережливості (О. Трембовецький) та інтерпретації невербальної поведінки особистості, яка здійснює протиправну діяльність (М. Грібов, С. Олексієнко, О. Проценко). Проте на теперішній час вивчено лише окремі аспекти проблеми формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь ідентифікації. Нагальною є необхідність дослідження педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації з урахуванням усього циклу навчальних дисциплін, що стосуються особливостей прикордонного контролю в пунктах пропуску.

Метою статті є висвітлення методичних рекомендацій щодо формування у майбутніх фахівців ідентифікаційних умінь у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу статті. Введений теоретичний аналіз проблеми формування у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації у процесі професійної підготовки та результати експериментального дослідження дозволили обґрунтувати методичні рекомендації щодо їх формування.

З’ясовано, що при формуванні у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації важливе значення має урахування закономірностей та принципів розвитку особистості у навчальній і професійній діяльності. Серед загальнонаукових підходів слід дотримуватись системного (І. Блауберг, Г. Костюк, Б. Ломов, В. Садовський та ін.), діяльнісного (О. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін.) та особистісно орієнтованого (І. Бех, В. Давидов, А. Кузьмінський та ін.) підходів, а також

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

принципів науковості, зв'язку теорії з практикою, систематичності та послідовності, наочності, проблемності, індивідуалізації та міцності оволодіння уміннями і навичками.

Основою формування вмінь слід вважати теорію О.М. Леонтьєва та П. Гальперіна про єдність зовнішньої і внутрішньої діяльності та формування повноцінної дії на основі інтеріоризації. Теорія планомірного (поетапного) формування дій П. Гальперіна засвідчує, що формування у курсантів спеціальних умінь ідентифікації слід будувати з двох частин, зокрема орієнтовної і виконавчої. Орієнтована частина має передбачати насамперед ознайомлення суб'єктів навчання з вимогами до виконання дії для формування розумових моделей дій), а виконавська – вправління і закріплення дії.

При цьому важливо враховувати, що уміння формується на основі знань про об'єкти дій і знань про обставини та способи діяльності: уміє той, хто знає, як виконувати певну діяльність. Без сформованих розумових операцій і дій офіцер-прикордонник не зможе якісно здійснити ідентифікацію у пунктах пропуску. Саме тому для належної організації роботи з формування у курсантів спеціальних умінь ідентифікації, важливо насамперед звернути увагу на потенціал такого елемента системи підготовки, як зміст освіти.

Для оптимізації змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки з метою повного відображення в них питань щодо здійснення ідентифікації слід дотримуватись логіки побудови навчального матеріалу, яка має відповідати завданню формування ідентифікаційних умінь, забезпечувати послідовний перехід від ознайомлення з теоретичними аспектами здійснення ідентифікації до відпрацювання практичної частини. У цьому зв'язку важливо здійснити доповнення до програм і тематичних планів, внести необхідні доповнення до документів факультетів і кафедри прикордонного контролю. У всіх документах кафедри при визначенні основних напрямів методичної роботи слід враховувати питання, що стосуються формування у курсантів спеціальних умінь ідентифікації. Для якісної підготовки курсантів до здійснення ідентифікації необхідно також розробити відповідне навчально-матеріальне забезпечення, методичні вказівки та рекомендації для викладачів і курсантів.

Одним з основних носіїв наукового змісту комплексу дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, необхідного для формування у курсантів спеціальних умінь

ідентифікації, має бути електронний підручник. При визначенні змісту підручника слід виокремити насамперед інформацію, професійно значущу в контексті здійснення ідентифікації. Зміст електронного підручника потрібно укомплектовувати відповідно до вимог професійної підготовки офіцерів-прикордонників та завдань їх службової діяльності у пунктах пропуску, зв'язку з усіма дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки, можливостей широкого використання в навчальному процесі. Електронний підручник має містити текстову частину та довідково-інформаційну систему (гіпертекстового характеру).

До цього комплексу слід також передбачити комп'ютерний функціональний тренажер зі здійснення ідентифікації, комп'ютерні спеціальні ігри та автоматизовану навчальну систему. Важливе значення має і спеціальна система, до складу якої входить продукт з контрольної оцінювальною функцією (набір тестів і контрольних завдань). Це дозволяє не тільки організувати ознайомлення курсантів з новими поняттями чи правилами та особливостями здійснення ідентифікації, а й створювати сприятливі умови для формування операційної складової їхніх умінь. Це насамперед уміння вирішувати складні завдання з ідентифікації та відпрацьовувати алгоритми ідентифікаційної діяльності у пунктах пропуску.

При формуванні спеціальних умінь ідентифікації важливе значення мало використання проблемного методу. Для створення й вирішення проблемних ситуацій слід використовувати повідомлення невідомих фактів, виявлення суперечностей між ними й відомими знаннями, помилкові оцінки й судження курсантів, пояснення фактів на основі відомих теорій. При цьому курсанти повинні аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати припущення, самостійно "відкривати" нові знання, способи дій при організації ідентифікації, зокрема при визначенні елементів обличчя людини і їх різновидів, виділення характерних особливостей обличчя людини, порівняння елементів обличчя людини та ін.

Діяльність курсантів необхідно організувати таким чином, щоб серед наявних відомостей були тільки раніше відомі принципові положення. Курсанти під керівництвом викладача, спираючись на ці положення, самі повинні будувати всю систему операцій, виокремлюючи необхідні дії і способи контролю, спираючись на логіку процесу порівняння однієї ідентифікаційної ознаки з іншими. При цьому важливо аналізувати

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

можливі результати правильних і неправильних дій, розглядати відхилення і визначали допустимі межі. Викладачі у необхідних випадках повинні спрямовувати курсантів щодо найкращого варіанта ідентифікаційної дії.

Необхідно також враховувати, що формування вмінь залежить від умов навчання, організації процесу управління – послідовності засвоєваних дій, переходу від простіших до складніших завдань, від повільного до швидкого темпу їх виконання. Правильно реалізовані структурні компоненти навчальної діяльності (навчальне завдання, навчальні дії, контроль за засвоєнням, оцінка ступеня засвоєння) стимулюють розумову активність курсантів, привчають їх цілеспрямовано спостерігати, шукати в предметах, знаках, фігурах, словах спільне і відмінне, робити висновки й узагальнення. Уміння за таких умов формується як синтез знань і навичок, оволодіння людиною сукупністю операцій, що забезпечують успішну діяльність [2, 83].

З огляду на це необхідно використовувати різні види завдань: суб'єкти навчання повинні займатися пошуковою діяльністю у різний спосіб, зокрема шляхом спроб і помилок чи цілеспрямовано, творчо використовуючи евристичні методи. З іншої сторони, можна запропонувати суб'єктам навчання вивчити ознаки, які відрізняють один тип завдань від інших, а у процесі розв'язування вони визначатимуть тип завдання і засвоюватимуть відповідні операції, призначені для їх розв'язання [2, 81]. Важливе значення має також виконання суб'єктами навчання складних завдань, що свідчатиме про їх уміння свідомо переносити спосіб розв'язання старих завдань на нові.

Слід використовувати комплекс завдань з урахуванням тактики дій порушників кордону. Ці завдання передбачають тренування щодо ідентифікації елементів особи людини, їх різновидів, виділення характерних особливостей особи людини, порівняння елементів обличчя людини, окомірного визначення росту людини, визначення віку людини за зовнішніми ознаками, виявлення вікових змін зовнішності людини, її особливих прикмет, складання словесного портрета, виявлення особи за словесним портретом, встановлення тотожності зображених на фотокартках осіб, визначення державної приналежності людини за зовнішнім виглядом і фонетикою мови та ін. Необхідно звертати увагу на формування рухових компонентів умінь курсантів, швидкість і точність дій, необхідних для ідентифікації. Показником сформованості ідентифікаційних умінь слід вважати досягнення деякого постійного мінімуму числа помилок при

стійкому середньому значенні часу виконання системи ідентифікаційних дій.

Для розвитку уваги і пам'яті курсантів необхідно опрацьовувати з ними питання щодо особливостей запам'ятовування, надходження до мозку зорових, мовленнєвих та знакових образів. Окремо необхідно вчити курсантів використовувати для запам'ятовування метод Цицерона, прийом вільних асоціацій, прийом виокремлення частин образів, прийом виокремлення невидимих частин образів, метод виокремлення незвичайної ознаки. Важливе значення має і відпрацювання навичок запам'ятовування: “збільшення – зменшення образу”, “обертання образу”, “виокремлення окремих частин образу”, “видозмінювання образу”, “трансформація образу” та ін., особливостей запам'ятовування людей та їх обличчя, відновлення інформації про людину під час розмови з нею та ін.

При формуванні професійних ідентифікаційних умінь велика роль має належати цілеспрямованому застосуванню різних засобів навчання, насамперед інформаційно-комунікаційних. Саме з їх допомогою можна розвивати і зміцнювати знання, навички, вміння, надавати їм гнучкості. Зокрема, важливе значення мають такі засоби наочності, як друковані матеріали, що містять головні схеми, структуровані поняття, таблиці, визначення. Широко слід використовувати також малюнки, слайди, фотокартки елементів обличчя людини, фотокартки осіб, зразки документів на право перетину державного кордону, картки зі зразками справжніх і підроблених підписів, з відбитками нігтьових фаланг, картки з даними психологічного спостереження, картки з даними для опитування особи, що пред'являє документи, картки з даними документа і легендою пасажира та ін. Важливе значення мають також технічні засоби аудіо-, відео-, фотодокументування, засоби автоматизації прикордонного контролю.

Особливо великого значення сьогодні набувають інформаційні технології та комп'ютерні засоби навчання. Використання комп'ютерних засобів навчання допомагає більш ефективно вирішувати дидактичні завдання на різних етапах навчального процесу. Зокрема, при поданні навчальної інформації ці засоби дозволяють здійснювати комп'ютерну візуалізацію навчальної інформації, моделювати та імітувати досліджувані об'єкти, процеси явища, створювати та використовувати інформаційні бази даних, необхідні для навчальної діяльності. Комп'ютерні засоби дають можливість використовувати новітні способи презентації інформації за рахунок

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

мультимедійності. Це може бути текстова репрезентація інформації, візуальна репрезентація інформації (колір, графіка, зображення, мультиплікація, відео), звукова репрезентація (передача звукових файлів), а також інтегрування та репрезентація інформації (текст, звук, графіка, відео).

Перевагою мультимедійних засобів при формуванні у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації є те, що вони дозволяють інтегрувати в процес пізнання метод візуалізації, який в свою чергу сприяє формуванню професійного мислення за рахунок систематизації та виділення найбільш значущих елементів інформації з проблем ідентифікації. Процес візуалізації як згортання розумових змістів в наочний образ може бути опорою адекватних розумових і практичних дій. Практично будь-яка форма візуалізації за допомогою інформаційно-комунікативних технологій сприяє більш інтенсивному засвоєнню матеріалу, орієнтує суб'єктів навчання на пошук системних зв'язків і закономірностей [5].

При використанні комп'ютерних засобів для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації необхідно використовувати навчальні програмні засоби, методичне призначення яких – повідомлення суми знань, формування навичок навчання та ідентифікаційних дій у пунктах пропуску, а також програмні засоби, призначені для тренування, для контролю рівня оволодіння курсантами навчальним матеріалом з питань ідентифікації, інформаційно-пошукові системи, імітаційні програмні засоби та ін.

Важливе значення має також використання комп'ютерних програм “Фоторобот”, “Trainer” (для проведення ідентифікації за зовнішністю), “Wiek” (тренажер з визначення вікових змін) та “Make up”. Зокрема, програма “Make up” допомагає вчити курсантів визначати і оцінювати вікові зміни зовнішності людини та встановлювати тотожність зображень обличчя людини, зроблених у різний час, а також відповідність вікових змін відомостям у паспорті

Широко необхідно також використовувати відеозаписи пасажирів, які проходять паспортний контроль, навчальні відеофільми “Ідентифікація особи за зовнішністю людини”, “Фотопортретна ідентифікація людини” та ін. Важливе значення має використання відеосюжетів на заняттях з теми “Психологічне спостереження за особами, які перетинають державний кордон”. Курсанти за таких умов мають можливість вивчати особливості виявлення стресових реакцій людини

через “мову тіла”, визначати ознаки, за якими можна з'ясувати, чи людина боїться, чи щось приховує, намагається сказати неправду.

Для відпрацювання навичок розпізнання вербальної поведінки осіб, що перетинають пункт пропуску, необхідно пропонувати курсантам після перегляду відеофільмів вирішити конкретні завдання, наприклад, проаналізувати поведінку особи, прослідкувати зв'язок зовнішнього вигляду із психологічними особливостями та легендою приїзду, зв'язок характеру спілкування із психологічними особливостями та ін. Курсанти таким чином мають можливість вчитися давати психологічні характеристики, розрізняти неправдиві прояви поведінки.

Важливого значення при формуванні ідентифікаційних умінь у майбутніх офіцерів-прикордонників слід надавати самоосвітній діяльності курсантів. Це обумовлено тим, що, як зазначає В. Сухомлинський, “виховання дорослості значною мірою залежить від того, як учні опановують знання, в якому напрямку розвивається розумове життя шкільного колективу. Одним з небезпечних джерел морального інфантилізму є те, що знання беруться у готовому вигляді, а основна розумова діяльність при цьому – заучування. Запобігання цій небезпеці – у добуванні знань. Навчання стає працею за тієї умови, коли учень самостійно добуває знання. Це необхідно не лише для міцності знань. Самостійне добування знань породжує зрілість думки...” [4, 89].

Окрім того, як відомо, найбільше проблем сьогодні в діяльності пунктів пропуску пов'язані зі зростанням нових викликів прикордонної безпеки, удосконаленням засобів підробки документів, що потребує від офіцерів-прикордонників знання особливостей фальсифікації та підробки документів, а також практичних навичок протидії підробкам. Засоби фальсифікації, що їх повинні розрізняти офіцери-прикордонники, настільки різноманітні, що не можливо всього навчити на навчальних заняттях та в стінах навчального закладу. Усе це потребує від офіцера-прикордонника здатності самостійно розбиратися у вимогах, що висувуються до здійснення ідентифікації, уміння самостійно вивчати нові способи фальсифікації, самостійно користуватися новими технічними засобами контролю, прагнення й уміння самостійно долати труднощі в процесі роботи, вирішувати складні та проблемні питання прикордонного контролю та ідентифікації.

Для формування у майбутніх фахівців самоосвітніх умінь необхідно спочатку актуалізувати смисл та цілі самоосвітньої

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

діяльності, ознайомлювати їх із зразками дій, щоб виробити загальні підходи до організації самоосвітньої діяльності. Йдеться про те, що необхідно викликати інтерес до самоосвітньої діяльності, забезпечити належне розуміння суб'єктами навчання суті самоосвітньої діяльності та її ролі. Далі слід ознайомлювати з підходами до вирішення типових завдань самоосвітньої діяльності, навчати ефективних методів засвоєння інформації, вибору шляхів на напрямів самостійної роботи. Для формування у майбутніх фахівців творчого ставлення до своєї майбутньої професійної діяльності необхідно також забезпечити участь їх в науково-дослідній роботі студентського наукового товариства, курсове та дипломне проектування.

Основною структурною одиницею самоосвітньої діяльності курсантів з формування спеціальних умінь ідентифікації має бути навчальне завдання. При визначенні змісту завдань з питань ідентифікації необхідно враховувати особливості професійної діяльності офіцерів-прикордонників у пунктах пропуску, теоретичні знання, необхідні для здійснення ідентифікації, типові помилки й труднощі ідентифікації осіб та паспортних документів. Типовим є таке завдання, що має узагальнений та міждисциплінарний характер, типовий для здійснення ідентифікації у пунктах пропуску, тобто враховувало цілі, основні функції, мотиви, способи й засоби здійснення ідентифікації. Слід також звертати увагу також на розмаїтість професійних ситуацій, описаних у завданнях, повноту охоплення змісту ідентифікаційних дій офіцера-прикордонника.

Важливо пропонувати курсантам завдання різного рівня складності. На початковому етапі завдання мають стосуватися формування базових ідентифікаційних дій, на наступному етапі – це мають бути завдання проблемного характеру, далі – завдання, вирішення яких потребували творчого підходу. Для виконання цих завдань курсанти повинні бути ґрунтовно обізнані з теорією ідентифікації, уміти використовувати додаткові програмні компоненти для знаходження відповіді та добирати необхідні способи та алгоритми здійснення ідентифікації. Рівень складності завдань повинен відповідати особливостям змісту ідентифікаційних дій та досвіду самоосвітньої діяльності курсантів.

Висновки. Основними методичними рекомендаціями щодо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників спеціальних умінь ідентифікації слід вважати використання системного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів, а також принципів науковості, зв'язку теорії з практикою,

систематичності та послідовності, наочності, проблемності, індивідуалізації та міцності оволодіння уміннями і навичками; оптимізація змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки з метою повного відображення в них питань щодо здійснення ідентифікації; дотримання логіки побудови навчального матеріалу, яка має відповідати завданню формування ідентифікаційних умінь; розроблення електронного підручника як основного носія наукового змісту проблем прикордонного контролю; використання можливостей комп'ютерного функціонального тренажера зі здійснення ідентифікації; надання переваги проблемному та алгоритмічному методам, різним видам завдань з урахуванням тактики дій порушників кордону; опрацювання з курсантами питань щодо особливостей запам'ятовування, надходження до мозку зорових, мовленнєвих та знакових образів для розвитку їх пам'яті та уваги; широке застосування різних засобів навчання, насамперед інформаційно-комунікаційних; посилена увага до відпрацювання у курсантів навичок розпізнання вербальної поведінки осіб, що перетинають пункт пропуску, ведення спостереження невербальної поведінки; належна організація самоосвітньої діяльності курсантів, забезпечення їх участі їх в науково-дослідній роботі; розроблення навчально-матеріальне забезпечення самоосвітньої діяльності курсантів як сукупності інформаційних та методичних навчальних матеріалів, що визначають технології навчання, методи самоосвітньої діяльності курсантів та необхідні завдання та ін.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення основних напрямків розвитку спеціальних умінь ідентифікації офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичні матеріали, графіки та діаграми за період: 1991–2015 роки. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 2015 http://dpsu.gov.ua/upload/file/stat_buletен_2015_sayt.pdf
2. Педагогічна психологія / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // *Вибр. твори: в 5 т.* – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
4. Концепція Державної цільової правоохоронної програми “Облаштування та реконструкція

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

державного кордону на період до 2020 року” [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів від 11 листопада 2015 р. № 1179-р – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1179-2015-%D1%80>

5. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.

REFERENCES

1. *Analitychni materialy, hrafiky ta diahramy za period: 1991–2015 roky. Statystychnyi biuletен* [Analysis, charts and graphs for the period: 1991–2015 years. Statistical bulletin]. [Electronic resource]. Access mode : 2015 http://dpsu.gov.ua/upload/file/stat_buletен_2015_sayt.pdf [in Ukrainian].

2. Serhieienkova, O. P., Stoliarchuk, O. A., Kokhanova, O. P. & Pasieka, O. V. (2012). *Pedahohichna psykholohiia*

[Educational Psychology]. Navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury Publ, 168 p. [in Ukrainian].

3. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti* [Problems of education fully developed personality]. Vybr. tvory: v 5 t. Kyiv: Rad. Shk. Publ, vol. 1., 654 p. [in Ukrainian].

4. *Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi pravookhoronnoi prohramy “Oblashtuvannia ta rekonstruktsiia derzhavnogo kordonu” na period do 2020 roku* [Concept of the National Law Enforcement Program “Construction and reconstruction of state border for the period till 2020”]. [Electronic resource] Cabinet of Ministers on November 11, 2015, № 1179-r. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1179-2015-%D1%80> [in Ukrainian].

5. Vlasova, O. I. (2005). *Pedahohichna psykholohiia: navch. posib.* [Educational Psychology: Tutorial]. Kyiv: Lybid Publ, 400 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.06.2017

УДК 364.442.6:369.06(477)

Ярослав Співак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті визначено основні проблеми реалізації соціальної політики України. Виділено особливості соціального захисту населення України. Розкрито стратегічні напрямки розвитку системи соціального захисту населення України. На основі оцінки державної системи соціального захисту населення, соціального страхування і соціальної допомоги малозабезпеченим і соціально незахищеним верствам населення, аналізу діяльності позабюджетних страхових фондів підкреслюється, що спостерігається збільшення розміру соціальних виплат, проте їх низький рівень не забезпечує життя людей на гідному рівні, має місце низька фінансова дисципліна платників внесків, рівень опрацювання чіткої системи обліку трудового стажу, умов праці.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальна політика, соціальний захист, загальнолюдські цінності, благополуччя громадян.

Рис. 2. Літ. 5.

Ярослав Співак, кандидат педагогических наук, доцент кафедры менеджмента
ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

В статье определены основные проблемы реализации социальной политики Украины. Выделены особенности социальной защиты населения Украины. Раскрыты стратегические направления развития системы социальной защиты населения Украины. На основе оценки государственной системы социальной защиты населения, социального страхования и социальной помощи малообеспеченным и социально незащищенным слоям населения, анализа деятельности внебюджетных страховых фондов подчеркивается, что в результате наблюдается увеличение размера социальных выплат, однако их низкий уровень не обеспечивает жизнь людей на достойном уровне, имеет место низкая финансовая дисциплина плательщиков взносов, проработанность четкой системы учета трудового стажа, условий труда.

Ключевые слова: социальная помощь, социальная политика, социальная защита, общечеловеческие ценности, благополучие граждан.

**Jaroslav Spivak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Management
State High Educational Establishment “Donbass State Pedagogical University”**

PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE SOCIAL PROTECTION OF POPULATION IN UKRAINE

The article identifies the main problems of the social policy of Ukraine. Peculiarities of social protection